

СЕРЕДНЬОВІЧНА УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА

1. Загальна характеристика середньовічного суспільства
2. Осередки культурного життя
3. Розвиток матеріальної та духовної культури

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Зміни в релігійному світогляді

Панування язичництва
до X ст.

Поширення християнства,
існування “двовір’я”
(поєднання язичницьких і
християнських вірувань)
IX – XIII ст.

Повне утвердження
християнства
до XIV ст.

Змійовик – амулет, Чернігівщина, кінець XI ст.
на лицьовій стороні – архангел Михайло, на звороті – Медуза - Горгона

ОСЕРЕДКИ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ

Культурна стратифікація

```
graph TD; A[Культурна стратифікація] --> B[Елітарна культура  
(офіційна, дружинно-  
боярська)]; B --> C[Народна культура  
(фольклорна)];
```


Елітарна культура
(офіційна, дружинно-
боярська)

Народна культура
(фольклорна)

Осередки елітарної культури

Двори
церковних
ієрархів
(митрополита,
єпископів)

Монастирі

Двори
світської
аристократії
(князів, бояр)

РОЗВИТОК ОСВІТИ, НАУКИ ТА МИСТЕЦТВ

Писемність і література

Літери	Назва літер	Числове значення	Літери грецького алфавіту 10—12 ст.	Літери	Назва літер	Числове значення	Літери грецького алфавіту 10—12 ст.
А	азъ	1	Α	Х	хѣръ	600	Χ
Б	боукы	2	Β	Ω	отъ	800	ω
В	вѣдн			Ц	ци	900	
Г	глаголи	3	Γ	У	урьбъ	90	
Д	добро	4	Δ	Ш	ша		
Е	ксть	5	Ε	Щ	шта		
Ж	живѣте	6	Σ	Ъ	кръ		
З	зѣло			Ζ	кръ		
И	иже	8	Ι	Ь	ять		
І	и	10	Ι	Ю	ю		
К	како	20	Κ	Ѧ	(н)Ѧ		
Л	людик	30	Λ	Ѧ	(н)Ѧ		
М	мысанте	40	Μ	Ѧ	юсь малыи		
Н	нашь	50	Ν	Ѧ	—		
О	онъ	70	Ο	Ѧ	юсь большии		
П	покон	80	Π	Ѧ	—		
Р	рьци	100	Ρ	Ѧ	—		
С	слово	200	Σ	Ѧ	ксп	60	ξ
Т	твердо	300	Τ	Ѧ	псп	700	τ
У	укъ	400	Υ	Ѧ	ѡгта	9	ϑ
Ф	фрьтъ	500	Φ	Υ	ижица		ϕ

Кирилица.

Букви	Звукове значення	Числове значення	Букви	Звукове значення	Числове значення
†	а	1	Ɑ	у	400
ⱦ	б	2	Ɱ	ф	500
ⱦ	в	3	Ɱ	х	600
ⱦ	г	4	Ɱ	о	700
ⱦ	д	5	Ɱ	шт	800
ⱦ	е	6	Ɱ	ц	900
ⱦ	ж	7	Ɱ	ч	1000
ⱦ	з	8	Ɱ	ш	
ⱦ	и	9	Ɱ	ь	
ⱦ	і	10	Ɱ	и (-ы)	
ⱦ	і	20	Ɱ	ь	
ⱦ	і	30	Ɱ	ь, я	
ⱦ	к	40	Ɱ	ю	
ⱦ	л	50	Ɱ	е	
ⱦ	м	60	Ɱ	носове	
ⱦ	н	70	Ɱ	о	
ⱦ	о	80	Ɱ	носове	
ⱦ	п	90	Ɱ	е	
ⱦ	р	100	Ɱ	носове	
ⱦ	с	200	Ɱ	готоване	
ⱦ	т	300	Ɱ	о	
ⱦ			Ɱ	носове	
ⱦ			Ɱ	готоване	
ⱦ			Ɱ	т, ф	
ⱦ			Ɱ	і	
ⱦ			Ɱ	лабіаліз.	

✠ СЕЛЪ КЛАВСТИСЛАВЪ КОЛОДНАНРЬСНЪ ДАРЪ ЛРОУ
СЪ СКОУЗЕМА ЛОВЪ СВОЮ КНАЖЕНН ПОВЕЛЪ АЗЪ
СЛАВЪ СНОУ СВОЮ ЛОУ ВСЕ БОЛОДОУ СЪ ДАТНЪ
ЦЪ СТОУ ГЕОРГНЕВНЪ СЪ ДАМНЮН СЪ АНРАЛАННЪ СЪ
ПРОДАЖА АНДАЖИ КОТОРЪ И КНАЗЪ ПОЛОУ НА АЗЪ
ЖЕНН ПУХА МЕТЪ ХЕТЪ ТН ПЪ АТНАУ СТО ГЕОРГН
МЪ АЗЪ БЛУДЪ АТЪ АЛЪ ИСТА БЪ ЦАНЪ СЪ СЪ И ГЕО
РГННОУ НЕГОТЪ СТО ТНА АКТЪ И ТЪ ИНОУ ЛЕМЕНС
АИ ИКЪ А КРАТНЪ ДОНИ АЖЕСА АНРОЪ СТО И ТЪ
ЛВАНТЪ СЪ АЗЪ АМЪ АЗЪ АЛЪ АТНЪ КТО САНЪ СТО ЕТЪ
НЕ ТЪ ВЪ АМНА СТО ИРЪ ТОВЪ ИТЪ АЛЪ АЗЪ АЖЪ И И
СТО АМАНТНЪ АНЪ АИ ПРЪ ИЖИ ВОТЪ И ВЪ СЪ АМЪ
РЪ И АМЪ АЗЪ АЛЪ АЗЪ РОУ СКОЮ СКОЮ НО СЕМЪ И Е С ПО
ЛЮ АНЪ А ДРОВА НО И ПО АТЪ ТРЕТИ АДЕСАТЪ ГРН
ВАНЪ СТО АЗЪ АЖЕ ГЕОРГНЕВНЪ А СЕ АКСЕ БОЛОДЪ А
АЖЕ СЛАВЪ БЛЮДО СЕРЕБРЪНО ВЪ А ГРНЪ СЕ ПЕ А
СТО АЗЪ АЖЕ ГЕОРГНЕВНЪ ВЕЛЪ АЖЕ СЛАВЪ БЕНТНЪ ВЪ
И ЕН А СЪ А ДЪ КОЛНИ ГРУ А МЕНЪ СЪ А ДА И ТЪ
А АЖЕ КТО ЗА ВЪ РТН ТЪ АНТОУ ДАНЪ А СЕ А И
ДО А СЪ ОУ АНТЪ И АЗЪ А АНЪ ПРЪ ИЖЕ С ТИ И
НА ВЪ АНГО НТЪ СТО А И А ГННЪ А ГННЪ А ГННЪ А

Грамота князя Мстислава Володимировича та його сина
Всеволода новгородському Юріївському монастирю,
1130 р.

Звен. 2
(черновая прорись
с фотографии)

+ ѿтѡвѣ нѡво е: конѣ жь нѣцѣ нѡ да е: ѡ: де са-
кѡу нѡло днѣ нѣ нѡ по вѣд, а ло гѡ вѣ нѡ нѡ да нѡ оу
дѡ: а по вѣ ѡ лѣ ѡ: а да е лоу чѣ олннѣ вѡ да снтѡ а ѡ
кѡ нѡ а ѡ а пѡ е мѡ а т р ѡ ѡ п р н ж ѣ п р н ѣ д ѡ
а в ѡ в ѡ л ѣ т н ѡ н ѡ н ѡ д ѡ:

Берестяна грамота із Звенигорода, XII ст.

ANAPANA

Автограф Анни Ярославни, французької королеви,
XI ст.

Графіті на стінах
Софійського собору

Запис про смерть
Ярослава Мудрого, 1054 р.

а б в г д е ж з н и к л м н о п р с т ф х ш ц ѿ

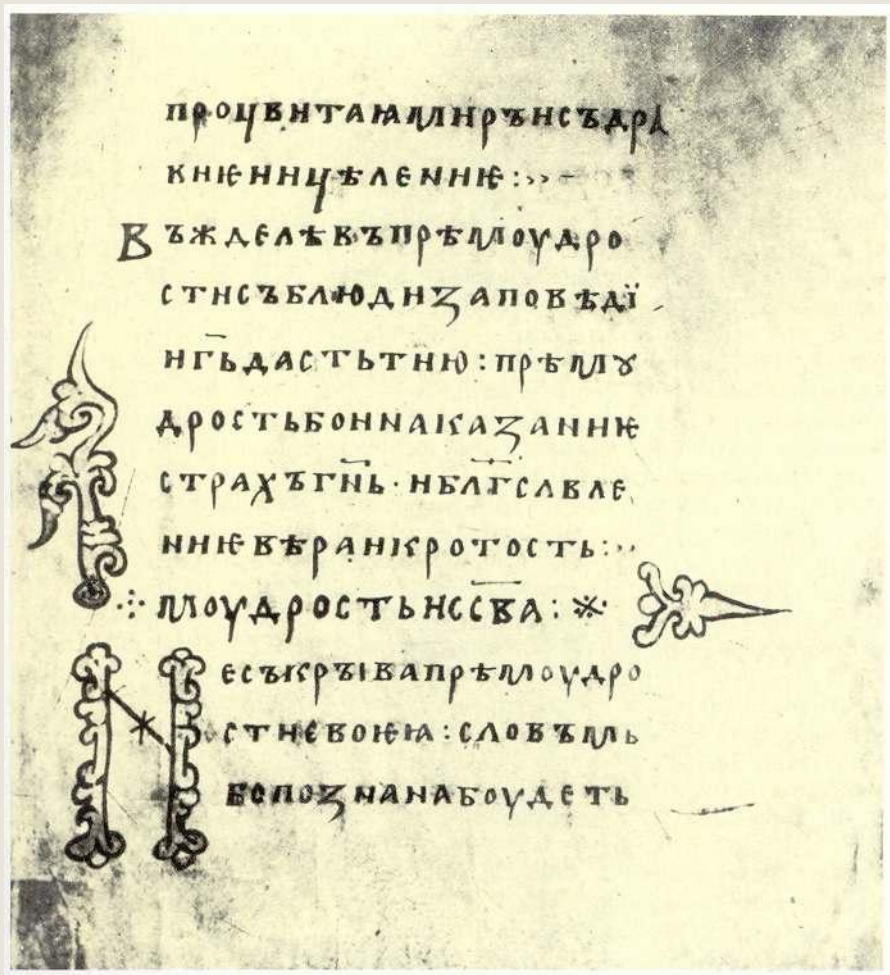
Азбука

БЪ КСЪ МОРАТЪ СЕТЬ
 БОА БЪ КИ И ССО
 ПНО: ОСТЪВРА ТО
 + СТРАЦЬ ПОЛВРА
 БЪ КСЪ КСЪ ВЛАРОГЪ
 ДКАЗРАВЪ КСЪ ТА БО
 ДАВЕНЦЪ ИНИА ПЛА
 БЪ КСЪ РИЕЛ ФЕУА
 ВЛАРА КСЪ АОВИЖЕНО
 КОИМОУЖДАМЕСА
 ЦЖ ПОБЪДИМНИКЪ
 ШИНСКИТИ ИКЪ ВКО
 РЪОБЪХДАШТИ ИА
 КСЪ КСЪ ВЛШ ТЕСЪТВО
 РИШИ КСЪ ОУГЪ ОУТО
 БЪНИМОА КСЪ ОУГЪ БЪ
 ТОМНИК ОУГЪ АА
 АТИСА ОБРАШТИ ТА
 КОЖЕНТИ ГИНИА ОУ
 НЬНОМНИЖЪШИСЖ
 ШТИХОУЖАНИЕСТЬ
 ИОБНАДЪТСКОВЪ И
 АЦ ИТОРНАМАНАМЪ
 ОВАНУПЪШУЪ
 АБСАЦИНУЪ
 МАТА АА САДЪКО
 ЖДМНИН В АПОН
 АА АРЪПЪШЕИЕЖЪ
 АА АЦА АА ПОДСАТИ

НЕАЖАА А НОУНА А
 ВЪУАСЪЕ ТТОЪ ИНИ
 НЕВЪАААААЕ НУАН
 АА АА ВЪХАА АНСА
 ТЪА АА АННИ Б АУ
 ГОУТА САБЪАНИАЖА
 С СЕТЕА АА АА АА
 НЕАЖАА И ОСТАВРА
 АА НЕАЖАА ОЦЪ ТАНА
 + ОСТАВРА А НЕАЪИ
 НЕАТАСТЪ Т ДЕСАБРА
 АА АА ОУСТЪ ИНЕЖА
 АА ИЕНОУАРА АА ВЪУА
 СЪ Б ПИИНИАЦЪ АА
 АА АА БИ ФЕУРОУАРА
 КСЪ СЕУКААНИАЖА
 АЦ ИНОУА АНАМЪ А НИ
 САИ Б НАСЪ Г СМУА
 И Д АА ОУГЪ С АЕЪ
 Б ИДОУАЪ С АСЪ И
 МАРСОВАИ + ХАСАБЪ
 Г ТИИИ ФЪ ИА САВАТЪ
 ИЪ АААРЪ
 АЦ И ПОМАКЕДОИ АА
 А ТАУОС Б АНАУА
 Г КАКНИЪ А АБЪТ
 Г ПАУСЕНЕ С ОУГЪ
 С СКАПНОС И ТРОТНО
 Б ЕТОКЕРЪ Т УДОУОС

Аркуш із Ізборника
 Святослава 1073 р.,
 один з авторів — дяк Іоанн

Аркуш із Ізборника 1076 р.,
автор — дяк Іоанн

Поширення книг

Повість минулих літ, 1037 р. про Ярослава:

- *“І до книг він мав нахил, читаючи [їх] часто вдень і вночі. І зібрав він писців многих, і перекладали вони з гречизни на слов’янську мову і письмо [святеє], і списали багато книг. І придбав він [книги], що ними поучаються віруючі люди і втішаються ученням божественного слова. Бо як ото хто-небудь землю зоре, а другий засіє, а інші пожинають і їдять поживу вдосталь, — так і сей. Отець бо його Володимир землю зорав і розм’якшив, себто хрещенням просвітив, а сей великий князь Ярослав, син Володимирів, засіяв книжними словами серця віруючих людей, а ми пожинаєм, учення приймаючи книжнеє.*
- *Велика бо користь буває людині од учення книжного. Книги ж учать і наставляють нас на путь покаяння, і мудрість бо, і стриманість здобуваємо ми із словес книжних, бо се є ріки, що напоюють весь світ увесь. Се є джерела мудрості, бо є у книгах незмірна глибина. Ними бо в печалі ми втішаємось, вони є уздою стриманості... Якщо бо пошукаєш ти в книгах мудрості пильно, то знайдеш ти велику користь душі своїй. Бо коли хто часто читає книги, то бесідує він із богом або зі святими мужаами. Читаючи бесіди пророків, євангельські повчання і апостольські, і життя святих отців, знайде душі він користь велику.*
- *Ярослав же сей, як ото ми сказали, любив книги і, многі списавши, положив [їх] у церкві святої Софії, що її спорудив він сам...”*

Освіта

Повість минулих літ, 988 р.:

“І, пославши [мужів своїх], став він [Володимир]у знатних людей дітей забирати і оддавати їх на учення книжне. А матері ж дітей своїх оплакували, бо іще не укріпилися вони були вірою і, як померлого, вони оплакували”.

Печатка галицько-волинського короля Юрія Львовича
з написом латинською мовою, початок XIV ст.

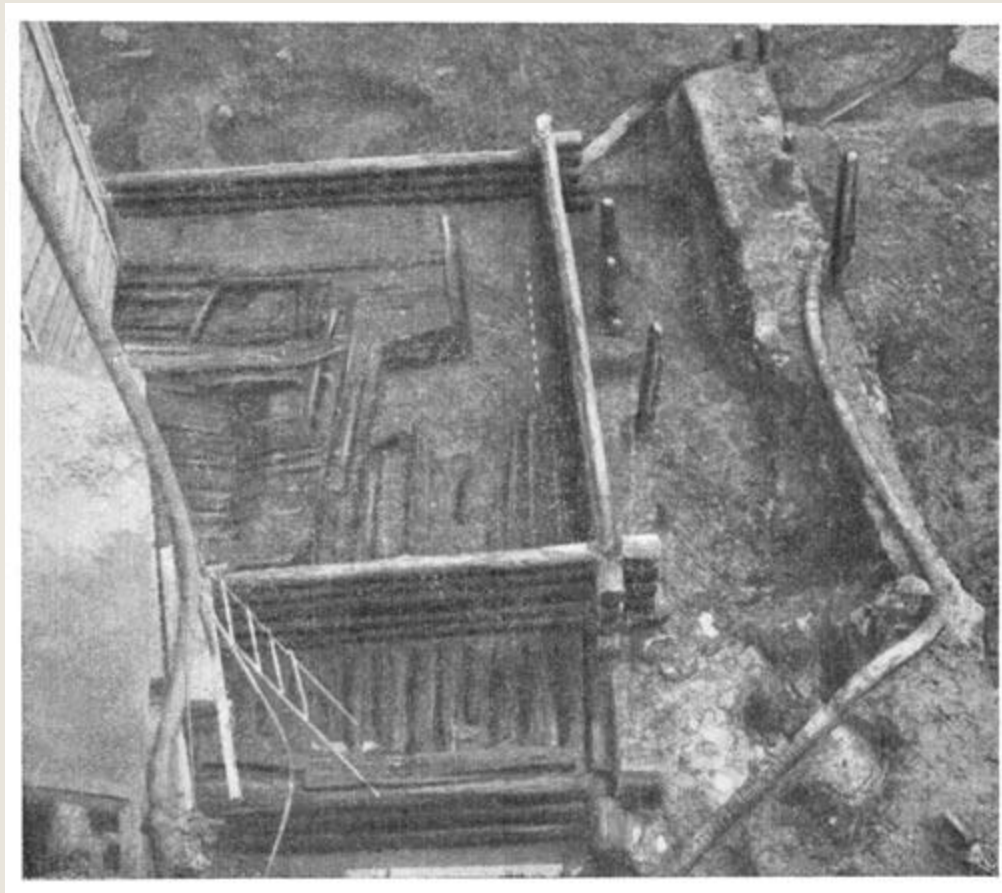
Особливості шкільництва в XIV - XV ст.

- Латинські школи при костьолах, монастирях і єпископських кафедрах,
- Доступ до університетської освіти (Краківський, Празький, Паризький, Болонський, Падуанський університети).

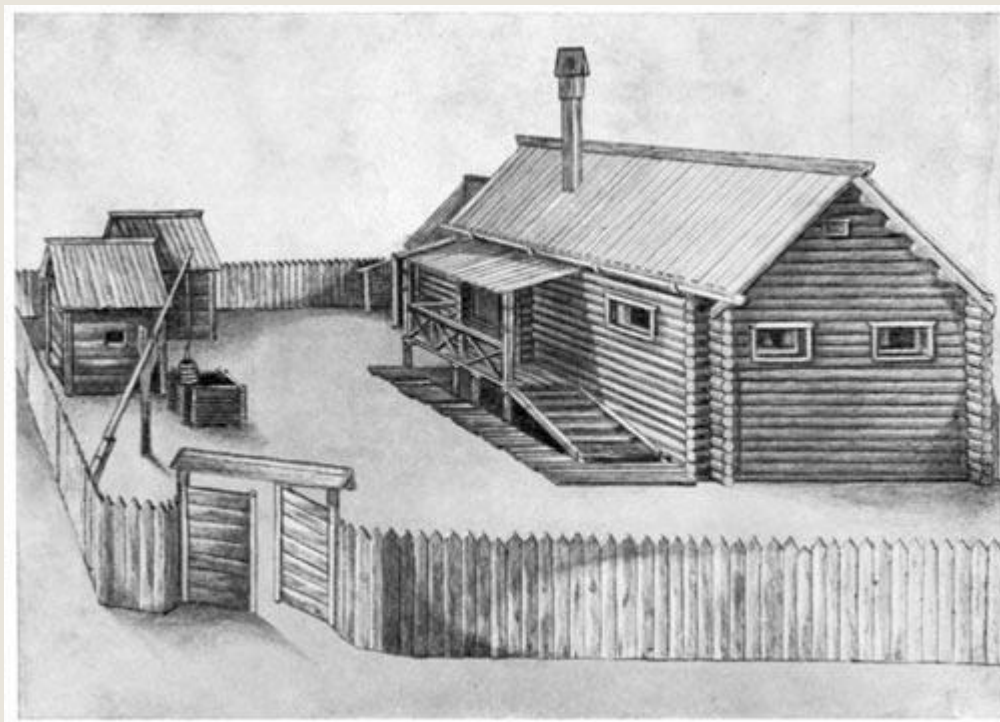
Кількість студентів з Русі у Краківському університеті:

- 1400 – 1410 рр.: 11 осіб,
- 1490 – 1500 рр.: 75 осіб.

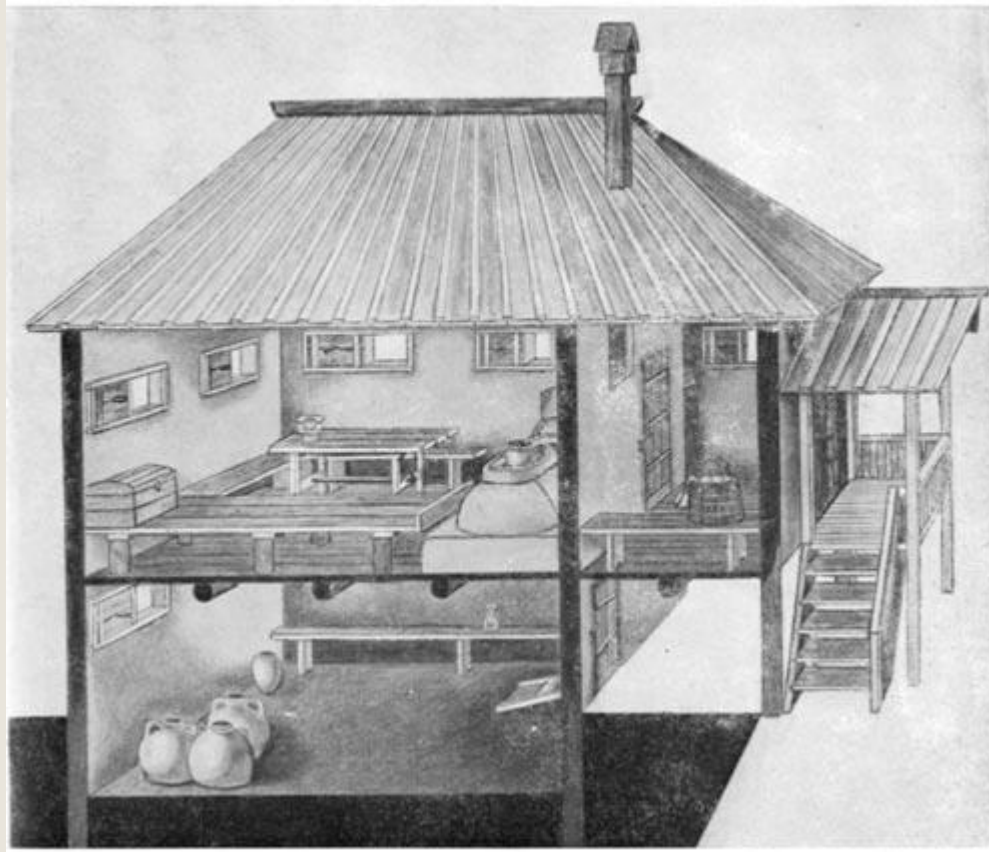
Архітектура та будівництво

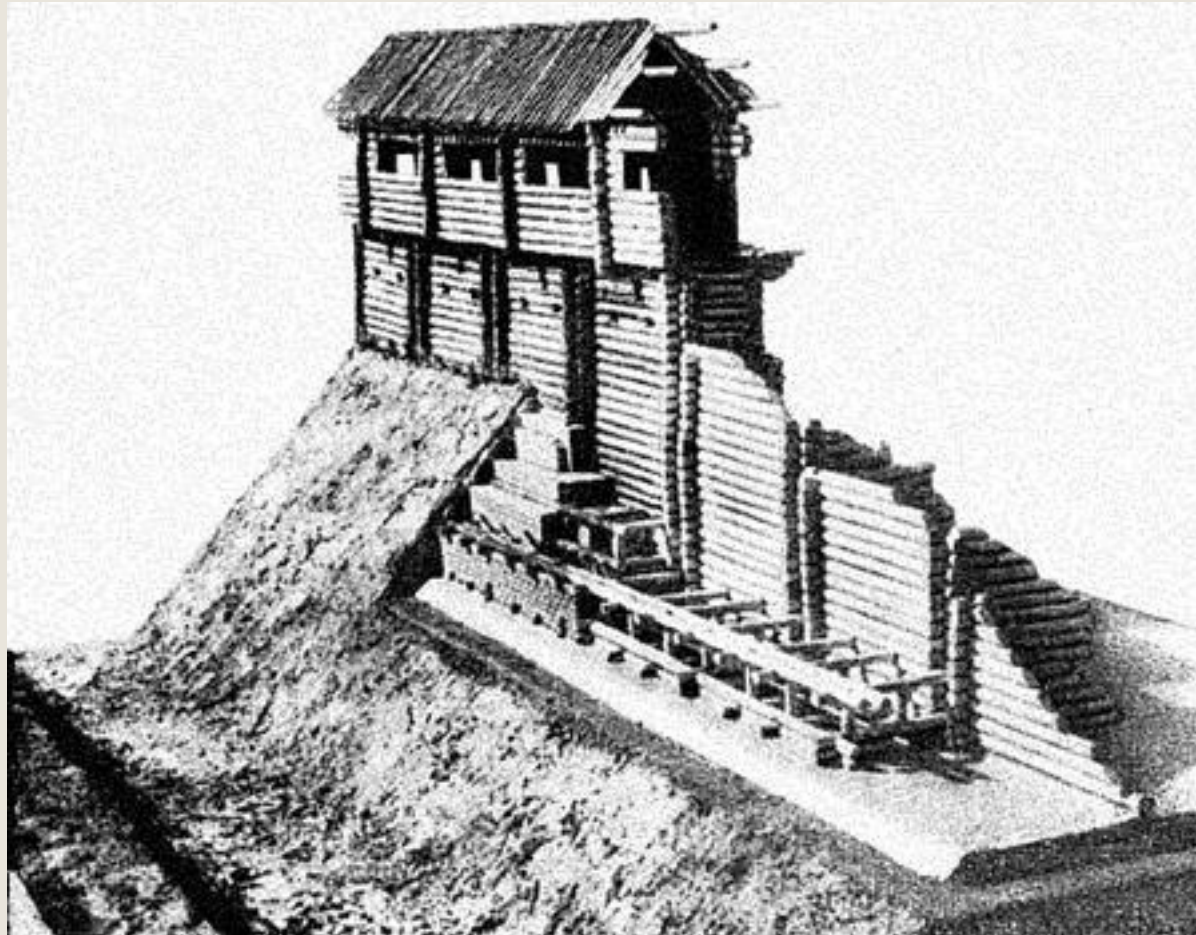
Зруб житлового будинку на Подолі

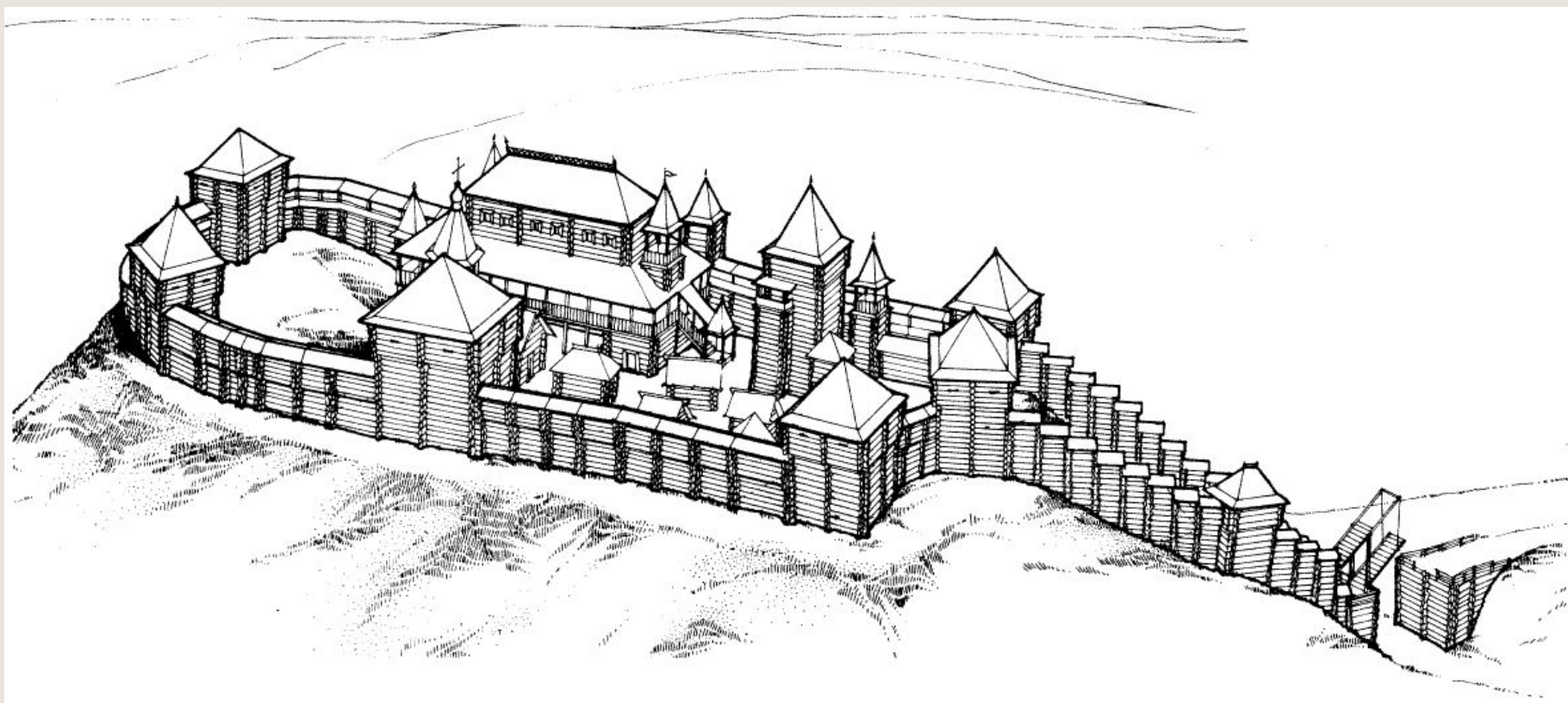
Давньоруська садиба на Подолі
(реконструкція)

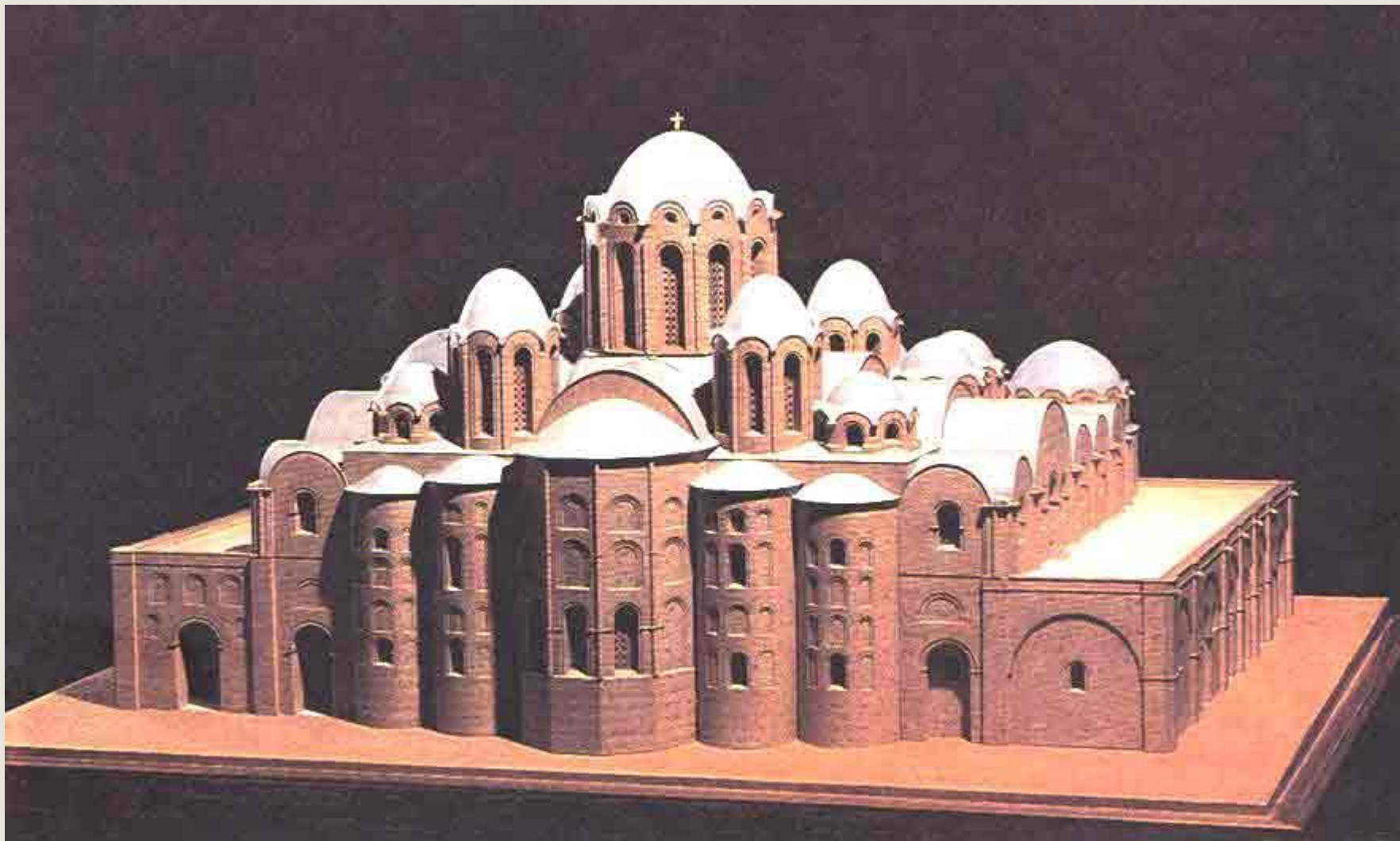
Давньоруський будинок
каркасно-стовпової конструкції
(реконструкція)

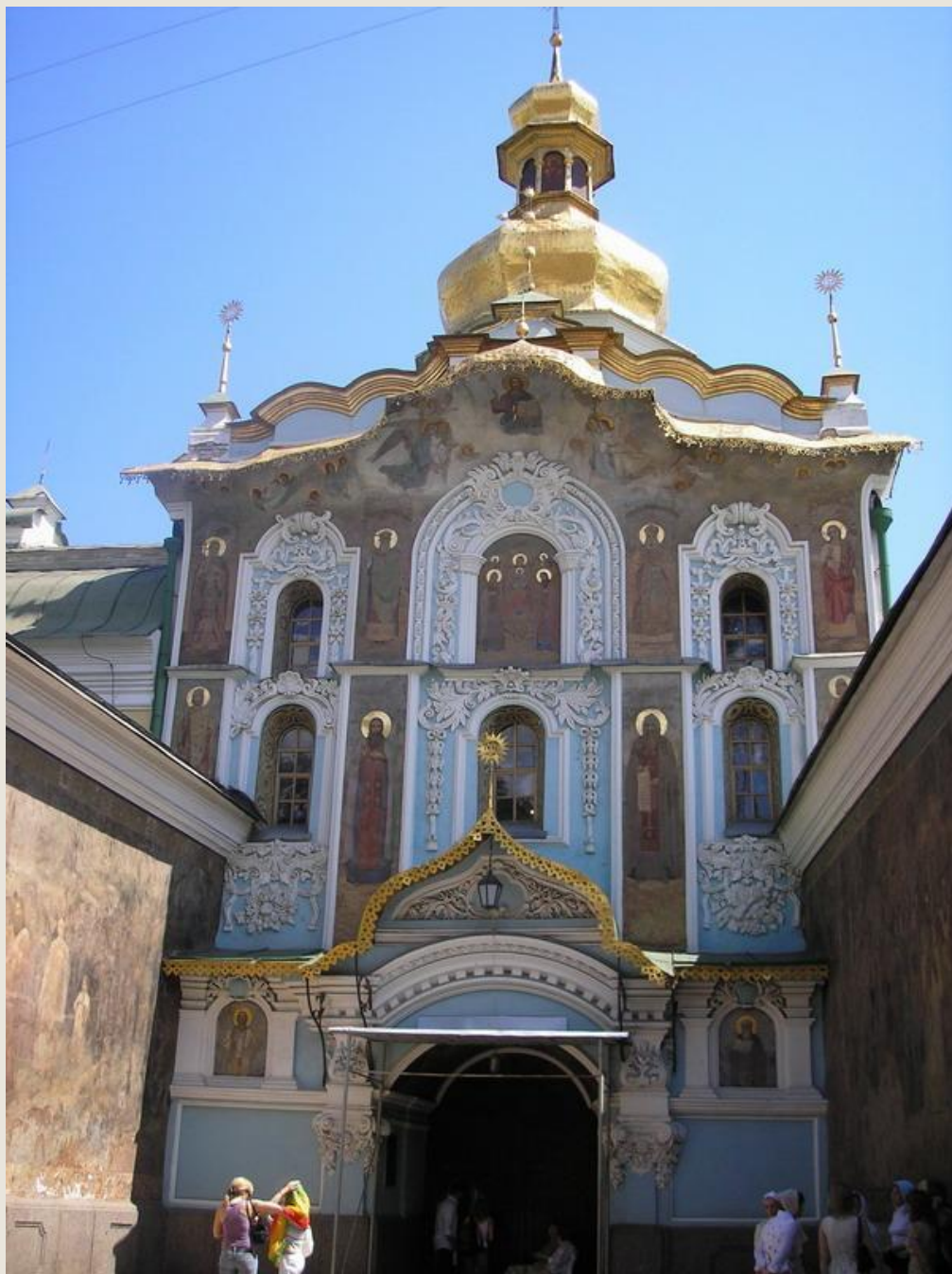
Оборонна споруда
(реконструкція)

Князівський двір-замок у Любечі
(реконструкція)

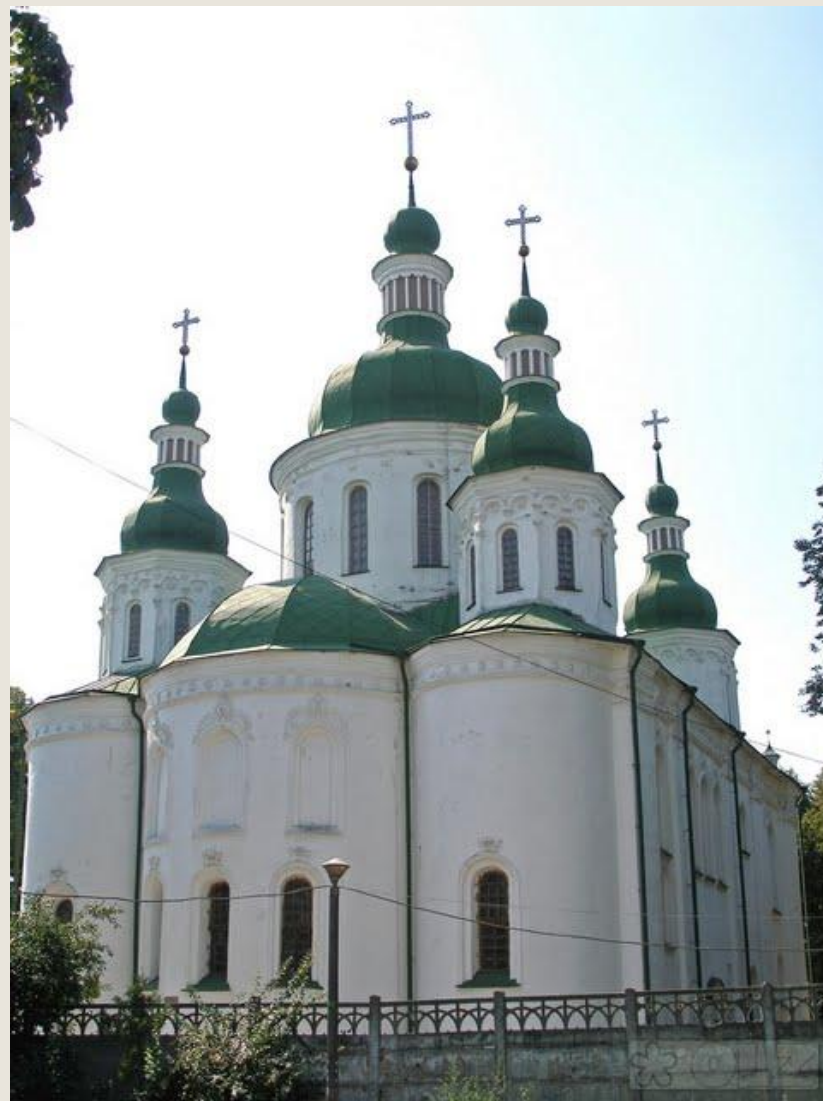
Софійський собор у Києві, XI ст.
(реконструкція)

Троїцька надбрамна церква
Києво-Печерської ліври,
1106 – 1108 рр.

Михайлівська церква
Видубицького монастиря, кінець XI ст.

Кирилівська церква
XII ст.

Спаський собор у Чернігові, XI ст.

Церква св. Пантелеймона,
Галич, кінець XII – початок XIII ст.

Успенський собор в Каневі ,
XII ст.

Костел св. Івана Хрестителя,
Львів, XIV ст., готика

Католицький кафедральний собор
Успіння Божої Матері, Львів,
XIV – XV ст., готика

Прикладне мистецтво

Колт із зображенням
птахів-сірин,
ХІ – ХІІІ ст.

Сережки-підвіски, XI – XIII ст.

Образок: каменя XI ст. в оправі XV ст.

Шийна гривня, XI – XII ст.

Діадема,
XII ст.

Барми,
XII ст.

Натільні
хрести

Знамення
Богородиці

Натільні ікони

Богородиця
Оранта

Св. Георгій

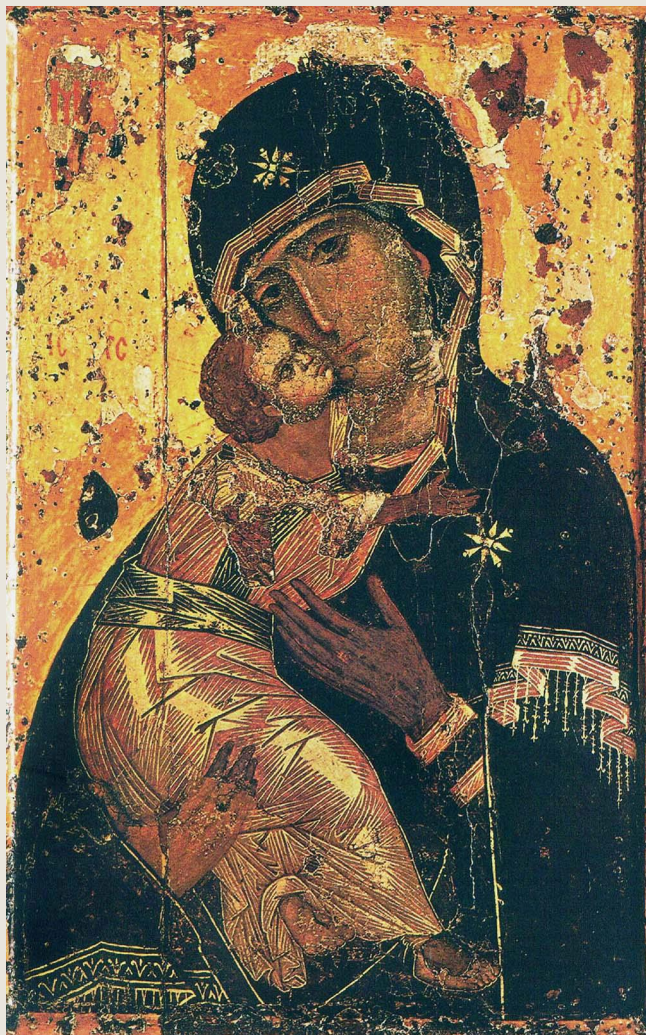

Св. Петро

Св. Козьма і Дем'ян,
кам'яна ікона XII – XIII ст.

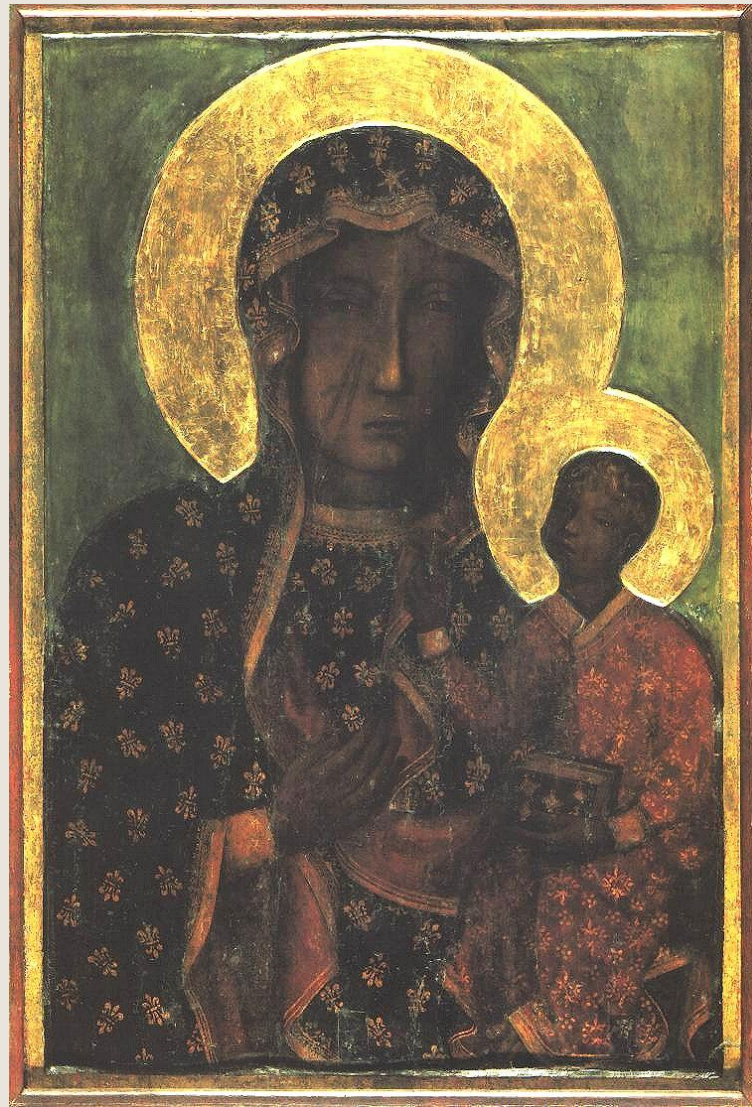
Іконопис

Володимирська ікона Божої Матері, робота візантійських майстрів XII ст., перебувала у Богородичному монастирі у Вишгороді (XII ст.), Успенському соборі у Володимирі (до кінця XIV ст.), Успенському соборі московського Кремля (до 1918 р.), нині – у церкві Миколи у Толмачах при Третьяковській галереї у Москві

Холмська ікона Божої Матері, робота візантійських майстрів XII ст.,
Луцький музей волинської ікони

Ченстоховська ікона Божої Матері (Чорна Мадонна), робота візантійських майстрів XII ст., князем Левом Даниловичем принесена в Белз, Владиславом Опольським у 1382 р. перенесена до Ясногурського монастиря паулінів у Ченстохові (Польща), де знаходиться і нині

Київська іконописна школа

25

Устюжке Благовіщення,
Київська школа, XII ст.

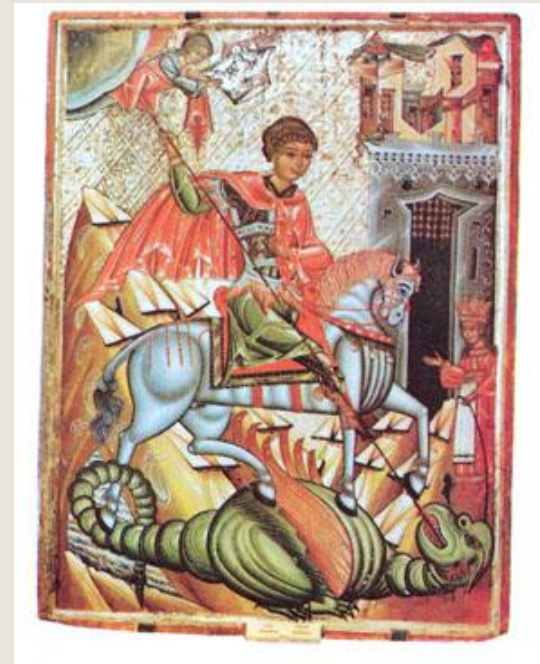
Галицько-волинська ікона XV – XVI ст.

Богоматір Елеуса,
з с. Доросиня,
XV ст.

Параскева П'ятниця,
з с. Кульчиці,
XV ст.

Юрій Змієборець,
з с. Велике,
XVI ст.

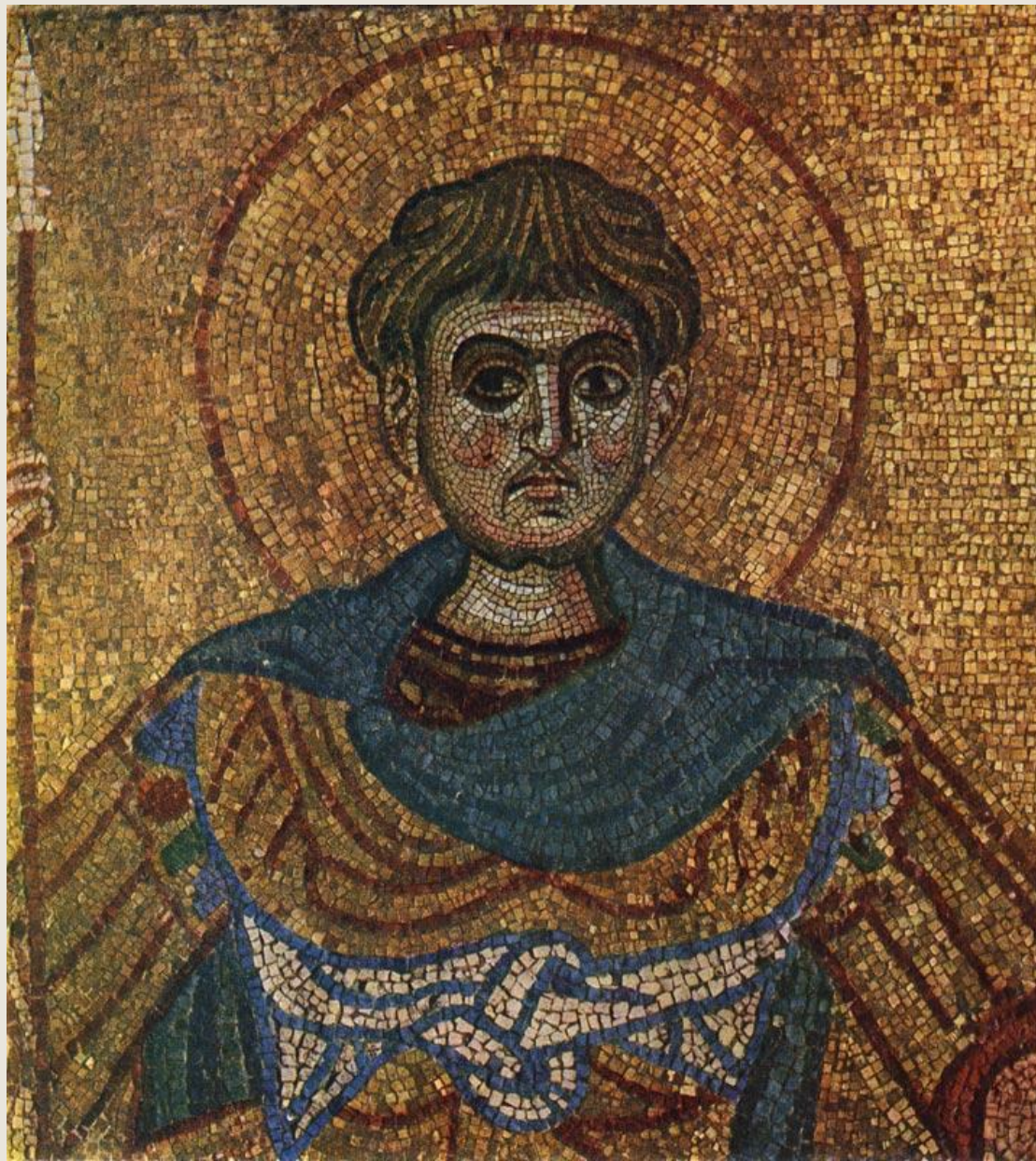
Мозаїка

Богородиця Оранта,
мозаїка Софійського собору в Києві, XI ст.

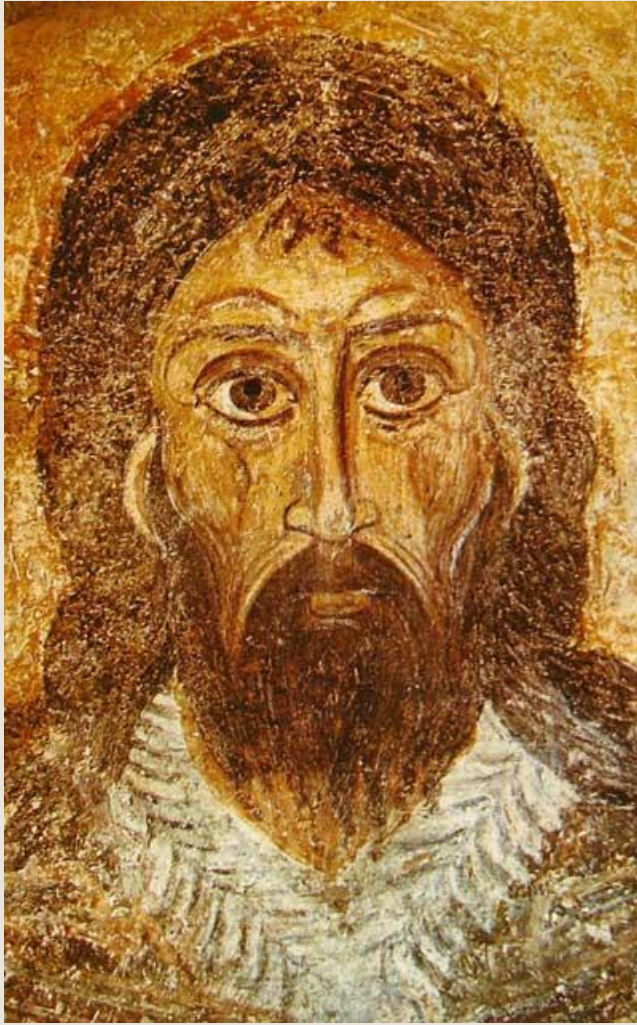

Христос Вседержитель,
мозаїка Софійського собору в Києві, XI ст.

Св. Димитрій Солунський,
мозаїка Михайлівського Золотоверхого собору в Києві, початок XII ст.

Фрески

Іван Хреститель,
фреска Софійського собору в Києві,
XI ст.

Цар Соломон,
фреска Софійського собору в Києві,
XI ст.

Апостол Павло,
фреска Софійського собору в Києві,
XI ст.

Свята Наталія,
фреска Софійського собору в Києві,
XI ст.

Благовіщення,
фреска Софійського собору в Києві,
XI ст.

Різдво Богородиці, фреска Софійського собору в Києві,
XI ст.

Фресковий розпис на хорах
Софійського собору в Києві, XI ст.

Родина Ярослава Мудрого, фреска Софійського собору в Києві, XI ст.

Первісний вигляд ктиторської фрески з зображенням родини Ярослава Мудрого, малюнок Абрагама ван Вестерфельда (1651 р.)

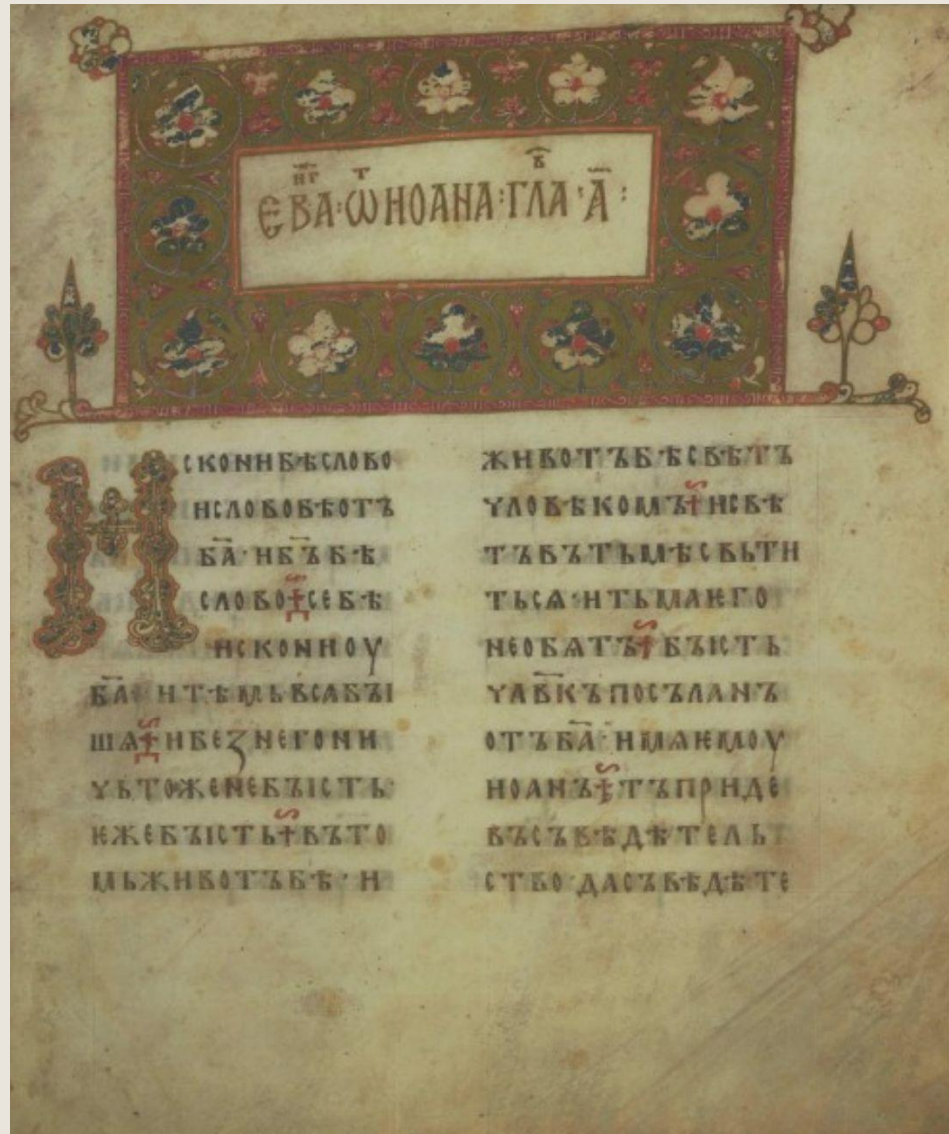

Княгиня Ольга на константинопольському іподромі
фреска Софійського собору в Києві, XI ст.

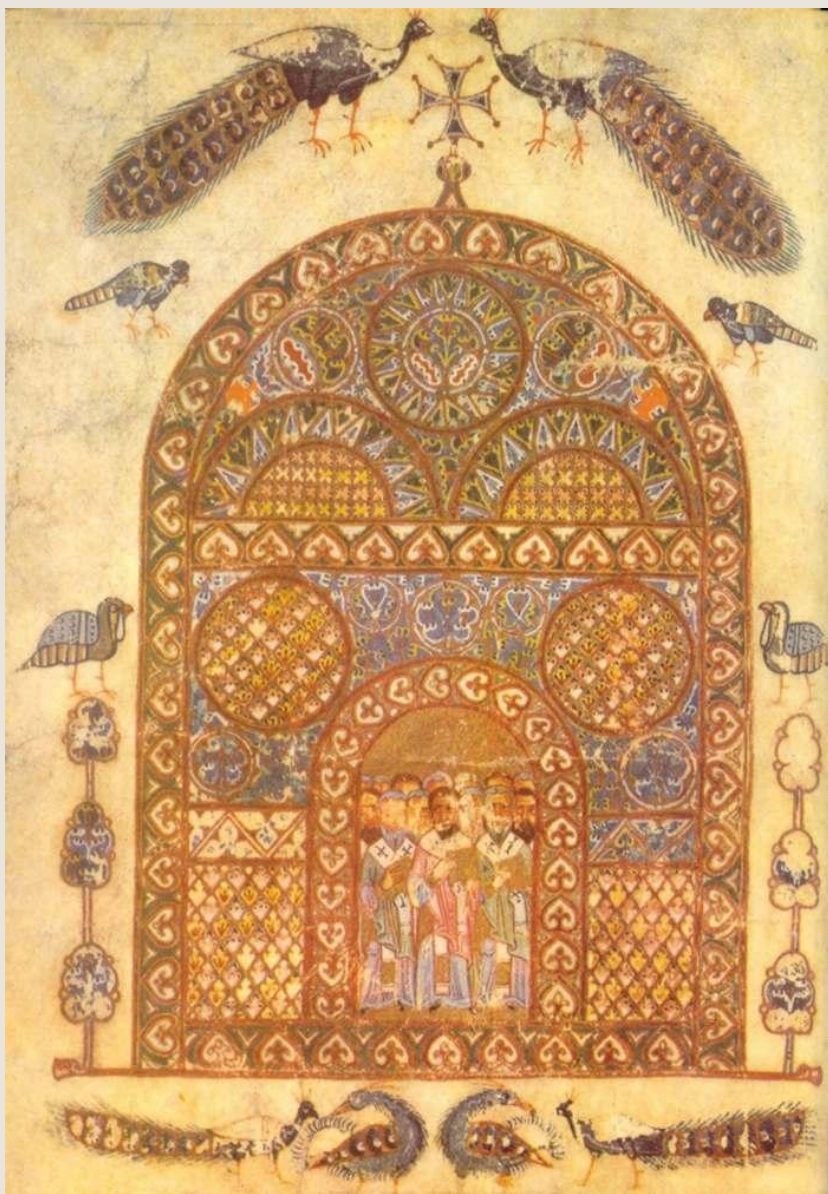
Сцени полювання,
фреска Софійського собору в Києві (прорисовка), XI ст.

Книжкова мініатюра

Аркуш з Остромирова Євангелія, 1056 – 1057 рр.,
автор – дяк Григорій

Мініатюри з Ізборника Святослава 1073 р., один з авторів – дяк Іоанн

Мініатюри з Радзивилівського літопису XV ст.

Війна Ігоря з
Візантією

Княгиня Ольга в
Константинополі

Війна Ольги з
дrevлянами

Бесіда князя Володимира з грецьким філософом

Княгиня Ольга на аудіенції у
візантійського імператора

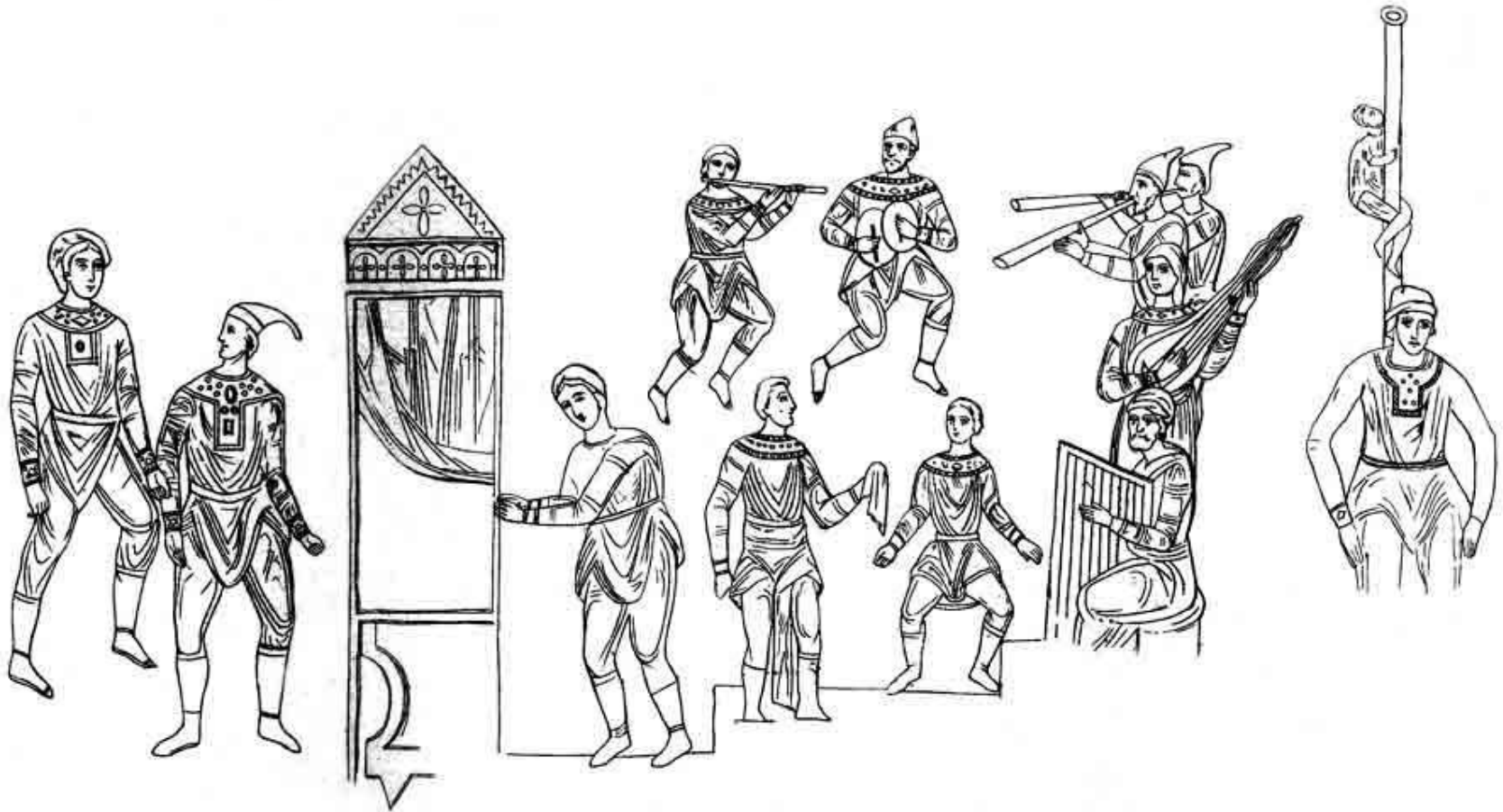
Вѣтъ ѿ аї. Нго рѣзникъ вѣздрѣствашо. и хожаше
 по волѣ и слоушаше. и привидоша емѣмѣи поуѣтъ
 скова. и мнѣмъ ѿмѣи. Вѣтъ ѿ аї. Вѣтъ ѿ гї.
 Вѣтъ ѿ дї. Вѣтъ ѿ еї. И въ ѿмѣи магѣи. и
 гора ѿ стави вѣи вѣ. по ѿмѣи твова рѣ. и сло
 вѣмъ. и чїо. и словѣи. и скривити. и мѣрю. и дѣла
 ны. и радимичи. и поламы. и скѣ вѣдо. и вѣти. и хо
 рваты. и доулабѣи. и ти верци. и же соутолїсо
 вни. и вѣнзѣла хѣтѣ ѿ грїкѣ вѣнїсаїа сѣоу. сѣмнї
 со вѣстїи по нѣ. и ѿлетѣ маїсоїа и маїсо раблї. и вѣт
 чїе сломаїа кораблїи. рѣ. прїидїа ѿ цїрїа гѣу. и грїци
 за маїсоша сѣоу. а гѣра са творїша.

И въ и дїаї магѣи ма брегѣ. и во вѣтїи маїа ма гоу
 сїнїа вѣсо творї. и ѿ коло гѣа грїкомѣи рѣзѣнїа
 ма гоу поламы. и по сѣгоша и рїкѣи. а нхѣїе ма
 гоу поламы. и вѣтѣ хѣтїа сїа хѣа. а дрѣгнїа жѣїа
 чїа хѣоу. и маїа жѣ ра стѣла хѣоу. а дрѣгнїа ма
 а ма рѣ вѣтїа хѣоу. и маїа ма гоу творѣ хѣоу роу сѣ
 грїкомѣ. Еї маїа жѣ ра стїнїа творѣ тѣ.

Аркуш 142 Радзивилівського літопису

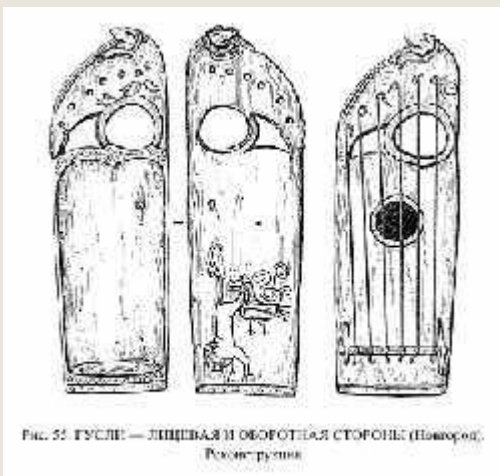
Музичне мистецтво

Музичний оркестр,
фреска Софійського собору в Києві (прорисовка), XI ст.

Музика з ребеком,
фреска з Софійського собору в Києві,
XI ст.

Гуслі

“Ігрище” з музикою і танком,
мініатюра з Радзивилівського літопису

“Крюкова” (“знаменна”) нотна нотація,
XV – XVI ст.